

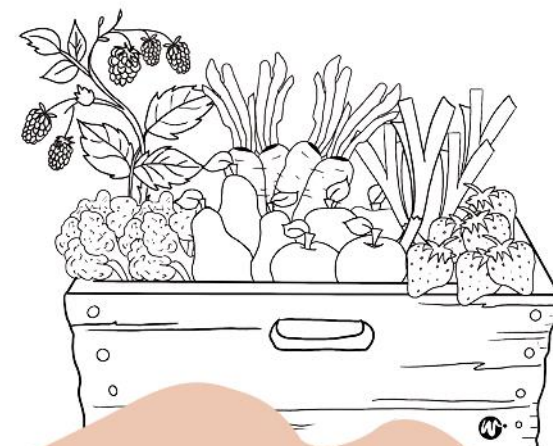
wijk van
de **toekomst**

Werken aan de warmtetransitie in wijken, buurten en dorpen

*Lessen voor beleid én praktijk
uit studentonderzoeken
in Gelderse Wijken van de Toekomst*

Augustus 2024

Vooraf

In de afgelopen jaren hebben verschillende (groepen) studenten onderzoek gedaan binnen het programma Wijk van de Toekomst (WvdT). Deelnemende wijken hebben studenten toegang gegeven via interviews of door ze te laten meekijken bij activiteiten en bijeenkomsten. Daar zijn mooie scripties uit voortgekomen. Vaak verdwijnen scripties echter in de la, en dat vinden wij zonde!

In deze hand-out formuleren wij daarom lessen vanuit de verschillende onderzoeken die binnen WvdT hebben plaatsgevonden. Dit heeft geresulteerd in:

- Drie lessen voor beleid en strategie
- Drie meer gericht op praktijk en uitvoering

Deze zijn opgesteld door Wessel Ganzevoort (postdoc onderzoeker) met hulp van Safieh Brettschneider en Jessy Li (studentassistenten) van de Academische Werkplaats Klimaat en Energie van Tilburg University.

Tilburg University maakte deel uit van het programmateam van Wijk van de Toekomst.

De inhoud is gebaseerd op de lessen uit de stukken zelf, en de reflecties van Wessel en zijn team bij het lezen.

Lessen voor beleid en strategie

1

Sta goed stil bij wat 'participatie' in jullie strategie betekent.

Misschien betekent het wel heel veel dingen? Burgers kunnen (en zullen) in verschillende rollen participeren in de warmtetransitie. Praktisch alle bewoners krijgen er mee te maken in hun rol als consument, bijvoorbeeld bij isoleren of een leverancier kiezen. Maar participeren kan ook in de vorm van uitgenodigde participatie, bijvoorbeeld door bewonersavonden te bezoeken of input te geven op wijkplannen. Daarnaast komen steeds meer burgerinitiatieven op, bijvoorbeeld wijkverenigingen en energiecoaches. Bovendien kunnen rollen ook verschuiven over de tijd, bijvoorbeeld wanneer een groep vrijwilligers zich steeds verder professionaliseert. Al deze vormen van participatie zijn waardevol en belangrijk om te steunen en koesteren, dus houd deze rijkdom in gedachten wanneer je spreekt of schrijft over 'participatie' in de warmtetransitie.

2

Gezien de beperkte middelen kan prioriteren een belangrijk onderdeel van jullie strategie zijn.

Het is cruciaal om rechtvaardigheid hierbij goed mee te wegen. Er ligt op dit moment veel nadruk op voorlopers, maar dit zijn niet per se gemiddelde wijken. Sommige lessen over wat wel of niet werkt, bijvoorbeeld het belang van aanhaken bij bestaande sociale netwerken in de wijk, kunnen heel anders uitpakken in kwetsbaardere wijken. In wijken met minder gemeenschapszin kan het bijvoorbeeld belangrijk zijn om in te zetten op ontzorgen en het versterken van sociale binding. Een gemeente heeft daarnaast het algemeen belang op gemeenteniveau af te wegen met het belang van bewoners in een specifieke wijk. Het is in ieder geval belangrijk om rechtvaardigheid goed voor ogen te houden, om te voorkomen dat de warmtetransitie bestaande verschillen alleen maar verder uitvergroot.

3

Samenwerking is belangrijk voor een geslaagde warmtetransitie, en onderzoek beaamt dat mensen juist willen samenwerken, zolang dit helpt om hun doelen te bereiken.

Alle partijen hebben kennis en middelen ter beschikking, die door samenwerking elkaar kunnen verrijken en versterken. Samenwerking en coalitievorming zijn ook belangrijk om consensus te bereiken, bijvoorbeeld om overeenstemming te bereiken over de te behalen doelen. Een vraag die het onderzoek binnen Wijk van de Toekomst daarbij opwerpt is wat we precies verstaan onder 'succes' in de warmtetransitie. Bedoelen we succes wat betreft implementatie van warmtetechnieken, bijvoorbeeld een warmtenet? Of verstaan we dit breder, bijvoorbeeld een meer leefbare wijk? Immers gaat de warmtetransitie voor bewoners zelden alleen over energie en warmte, maar bijvoorbeeld ook over duurzaamheid en rechtvaardigheid.

Lessen uit de praktijk en uitvoering

1

Tijd is een zeer belangrijke factor in de wijkgerichte warmtetransitie.

Ten eerste benadrukt onderzoek dat verschillende partijen werken vanuit verschillende tijdsschalen. Aan de ene kant kost het ontwikkelen van gemeentelijke plannen en beleid bijvoorbeeld veel tijd, terwijl burgers en woningcorporaties vaak snel aan de slag willen; dit kan tot frustratie leiden wanneer na jaren werk en nog geen schop in de grond is gegaan. Onderzoek laat ook zien dat een punt in de toekomst, bijvoorbeeld het jaar 2050, voor bewoners veel verder weg kan lijken dan voor andere partijen. Aan de andere kant kan de gemeente juist een ambitieus plan voor een wijk hebben, maar kan verzet vanuit bewoners, bijvoorbeeld juridische procedures, daar vertraging in veroorzaken. Bovendien is tijd niet een onbeperkt middel, dus moeten zowel gemeenten, woningcorporaties, en burgers (die veel vrijwillige tijd hierin steken) schipperen tussen ambities en beschikbare tijd.

2

Naast tijd zijn ook andere middelen belangrijk, bijvoorbeeld informatie.

Transparante informatievoorziening is belangrijk, ten eerste vanuit rechtvaardigheid gedacht. Maar het is bijvoorbeeld ook een vereiste om plannen te kunnen beoordelen: hoe kan je weten of iets een goed plan is, als je geen idee hebt wat de alternatieven zouden kunnen zijn? Een aantal van de studies biedt ook lessen voor communiceren met bewoners. Zo kan een gebrek aan duidelijke doelstellingen en deadlines ervoor zorgen dat mensen weinig urgentie ervaren; het is dan van belang is dat mensen duidelijk te horen krijgen waarom we aan de warmtetransitie werken, en waarom we (en dus zij ook) daar nu mee aan de slag zouden moeten. Ander onderzoek benadrukt dat informatievoorziening en advies wijkgericht moet zijn, dus toegespitst op de lokale context. Communicatie raakt ook aan vertrouwen: onderzoek laat zien dat informatievoorziening een belangrijke vereiste is voor vertrouwen van burgers in betrokken instanties (bijvoorbeeld gemeenten of energiemaatschappijen), maar dat er niet zomaar vanuit kan worden gegaan dat meer communiceren ook automatisch tot meer vertrouwen gaat leiden.

3

Ten slotte moet bij elke wijkaanpak een balans worden gevonden tussen snelheid en inclusie.

Specifiek zou je de vraag kunnen stellen: pak je vertraging aan de voor- of achterkant? Aan de ene kant laat onderzoek zien dat het proces veel sneller kan gaan als er gestart wordt met een kleine groep bewoners die snel kan schakelen, en die goed op één lijn zit qua ambities en doelstellingen. Het betrekken van een veel bredere groep bewoners in deze fase kan tot vertraging leiden, omdat het lastiger schakelen is tussen veel mensen, en moeilijker focus te houden naarmate meer doelen, waarden en belangen op tafel komen. Onderzoek benadrukt ook dat 'bewoners' niet een homogene groep zijn maar heel verschillende perspectieven hebben. Aan de andere kant is het een risico om te lang met een kleine kopgroep te werken als deze losgeweekt raakt van de rest van de wijk. Het kan dan blijken dat de doelen van de kopgroep weinig meer aansluiten bij die van de bewoners breder. Dit kan tot vertraging en wederzijdse frustratie en teleurstelling leiden. Zoek dus balans: een kleine kopgroep is praktisch en maakt meters, maar let goed op doorlopende aansluiting bij en afstemming met de wensen en perspectieven van de rest van de bewoners.

Tot slot

De energie- en warmtetransitie zijn bij uitstek niet alleen een technisch verhaal, maar net zozeer een sociaal en bestuurlijk vraagstuk. In rap tempo moeten we als samenleving lastige keuzes maken en belangen afwegen. Hoe zorgen we ervoor dat we een duurzaam energiesysteem krijgen? Dat wil zeggen: veilig en betrouwbaar, betaalbaar, eerlijk en sociaal rechtvaardig?

Juist op niveau van wijken, buurten en dorpen worden dit soort lastige afwegingen tastbaar. Bewoners, gemeenten, woningcorporaties en andere partijen proberen samen te werken en te experimenteren om de lokale warmtetransitie te doen slagen. Het Programma Wijk van de Toekomst speelde hierin een belangrijke rol door mensen door heel Gelderland met elkaar te verbinden en onderling lessen en ervaringen te delen.

Geen wonder dat veel enthousiaste studenten en promovendi hun weg vonden naar deze wijken voor hun onderzoek. De onderzoekers waardeerden de betrokkenheid en inzet van de mensen in de wijk, en boden op hun beurt een frisse en open blik, en inspiratie en waardering. Daarnaast is leren van groot belang in experimenteren, en alle aanbevelingen en lessen uit onderzoek dragen daaraan bij. We zijn als Tilburg Universiteit dan ook trots om partner in Wijk van de Toekomst te zijn geweest, en deze lessen te hebben mogen opstellen.

We hebben veel geleerd van al dat onderzoek, hopelijk u ook!

Voor de écht geïnteresseerde lezer die verdieping wil...

Tom Raaymakers	Interorganizational collaboration during the implementation of a territorial foresight outcome: A case study of a foresight implementation in Malden northeast	Bachelor scriptie Radboud Universiteit, Geografie, Planologie en Milieu	2022
Lotte Buitelaar	An energetic change, how does the neighbourhood Spijkerkwartier prepare itself? A study about how different goal frames and alignment strategies contribute to the implementation of a territorial foresight	Master scriptie, Radboud Universiteit, Strategic Management	2022
Rense Volmerink	Implementing a territorial foresight: aligning goal frames to support stakeholders' commitment.	Master scriptie, Radboud Universiteit, Strategic Management	2023
Ivo Beenakker, Hans van Kranenburg, Sietske Veenman, Linda Carton, Brigit Fokkinga	The implementation of a territorial foresight outcome through aligning goal frames: A pilot case of gas disconnection in the Netherlands	Wetenschappelijk artikel in tijdschrift Futures	2022
Nienke van Horssen, Orson, Wester, Wessel Mandos, Wiebe Beekman	Governing neighbourhoods in transition: Navigating Policy Implementation Barriers in Neighbourhoods of the Wijk van de Toekomst programme	Verslag Governance Clinic, Tilburg University, Public Governance	2023
Ilse Theunissen	From natural gas to district heating: Municipal strategy to increase homeowner engagement in the heat transition in Reyeoord, Rotterdam	Master scriptie, University of Groningen, Environmental and Infrastructure planning	2022
Maarten Broekmans	Energie van Samenwerking!?! Een onderzoek naar relevante redenen voor gemeenten om in de energietransitie via een intergemeentelijk samenwerkingsverband samen te werken	Master scriptie, Tilburg Universiteit, Public Governance	2020
Robin Goosen	Degree of control of citizen participation in regional sustainable housing projects: A comparative study in two Dutch regions	Master scriptie, Tilburg Universiteit, Public Governance	2021
Tom Koenraad	Factors Contributing to Effectiveness of Citizen- Initiated Neighborhood Heat Transition Projects: A Multiple Case Study Analysis of Citizen Participation in Heat Transition Projects in Dutch Neighborhoods	Master scriptie, Tilburg Universiteit, Public Governance	2023

wijk van
de **toekomst**

